

Актуалізація педагогічної спадщини Олександра Захаренка у контексті Нової української школи

Ольга КРУТЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

Будь-яка реформа орієнтована на певний ідеальний варіант, якого необхідно досягти в результаті запланованих перетворень. Але інноваційні зрушення можливі за умов творчого переосмислення тих досягнень минулого, які можна продуктивно використати у майбутньому.

Саме тому вважаємо за потрібне звернутися до аналізу педагогічної спадщини Олександра Антоновича Захаренка, який створив авторську школу у селі Сахнівка Корсунь-Шевченківського району Черкаської області. Основоположні ідеї педагогіки О. Захаренка досліджували Л. Березівська, І. Бех, Н. Бібік, Н. Калініченко, В. Кузь, А. Кузьмінський, В. Моргун, Н. Побірченко, М. Поташник, О. Савченко, О. Сухомлинська, Ю. Юрчонок та ін. [1; 2].

Дослідники наголошують, що думки сахнівського директора не втратили своєї актуальності і сьогодні, є сучасними навіть через чверть століття після того, як були вперше озвучені й утілені талановитим учителем та його колегами в Сахнівській школі. Вони співзвучні положенням Концепції Нової української школи [13]. Під час всеукраїнського діалогу з'ясувалося, що подальшої конкретизації потребують такі теми:

1. Педагогіка партнерства. Як на практиці забезпечити ефективну співпрацю вчителів, батьків та дітей на засадах взаємної довіри й поваги?

2. Готовність до інновацій. Яких змін потребують зміст освіти і форми навчання?

3. Нові стандарти й результати навчання. Що вважати результатом?

4. Автономія школи і вчителя. Як правильно розподілити ресурси й повноваження між рівнями управління?

5. Фінансування освіти. Хто й за що має платити? Було висловлено думку, що потрібно дотримуватися не тільки рівності, а й справедливості у розподілі всіх ресурсів, у тому числі – матеріального забезпечення [там само].

Аналіз теоретичного та практичного доробку О. А. Захаренка засвідчив, що означені питання розглядалися у Сахнівській школі. З початку

діяльності на посаді директора школи Олександр Антонович поставив за мету поєднати зусилля всіх учасників навчально-виховного процесу (учнів, батьків, педагогів) у здійсненні спільних справ. Основоположною в його авторській педагогічній системі була ідея необхідності створення такого соціокультурного простору, що стало б позитивним фактором впливу на зростаючу особистість [6].

В авторській школі О. Захаренка було впроваджено логічну освітньо-виховальну систему, структурні елементи якої спрямовано на реалізацію конкретної мети, що полягала у створенні сприятливих умов для розвитку всіх дітей з урахуванням їх здібностей та обдарувань. Щодо мети діяльності навчального закладу – навчання, виховання і розвиток особистості – О. Захаренко по-своєму розставив акценти і першість віддав розвитку особистості школяра, який відбувається завдяки продуманим виховним впливам і засобами всіх навчальних предметів [8–10].

У виховній роботі успішно використовувався підхід, який О. Захаренко назвав «батьківство вчителя» чи, в деяких випадках, «батьківство школи». Батьківська роль школи, стверджував педагог, зростає, оскільки «зростає роль соціального виховання в загальному процесі становлення людини» [8, с. 36]. У зв'язку з цим постає нагальна потреба налагоджувати такі взаємини з учнями, які були б пройняті теплими родинними почуттями та повсякденним піклуванням. Такі стосунки властиві не діловій атмосфері, а дружній. І це сприятиме поєднанню шкільного і сімейного виховання, офіційних та товариських взаємин, зрештою, педагогізації батьків як активних учасників виховного процесу.

Навчально-виховний процес Сахнівської школи було побудовано так, щоб учнівську молодь

охопити соціокультурним контекстом діяльності сільської громади. Це дало змогу вирішувати проблеми, пов'язані із задоволенням культурних потреб різних вікових категорій сільського населення. Відомо, що жителі сільської місцевості, порівняно з міськими, мають обмежені можливості для задоволення інформаційно-пізнавальних, освітніх, дозвіллевих потреб. Шляхи подолання означеної проблеми О. Захаренко вбачав у створенні соціокультурного простору, який був би багатим на потенційні можливості для гармонійного розвитку кожного з його суб'єктів. Інтегруючим центром соціокультурного середовища села є школа. Це було зумовлено, по-перше, визначальною функцією школи як освітнього закладу. Адже освіта – соціокультурна детермінанта, від якої залежить формування особистості і яка найбільше сприяє засвоєнню людиною здобутків культури минулого, допомагає творенню культури сьогодення і транслює її у майбутнє. За умови функціонування школи як центру соціокультурного середовища до цього долучаються різні соціальні групи населення (за віком, професійною належністю, статтю, уподобаннями тощо). У Сахнівській школі стосунки із сільською громадою будувалися з урахуванням суб'єктивного досвіду кожного з її членів, що розглядалося своєрідним стимулюючим фактором для розширення сфери співпраці у системі «школа – громада» [8].

Завдяки О. Захаренку соціокультурний простір навчального закладу став фактором соціалізації, духовного збагачення, формування загальнолюдських цінностей під час реалізації різноманітних шкільних проєктів: спорудження фонтану «Колосок», будівництва шкільного музею, Центру здоров'я з плавальним басейном, хореографічним і спортивним залами, закладці дендропарку

із Криницею Совісті тощо. На нашу думку, кожен з цих проєктів був своєрідною ланкою між минулим та майбутнім у часовому та просторовому вимірі. Наприклад, під час будівництва шкільного музею методом народної будови, за твердженням О. Захаренка, до роботи було залучено майже 2000 осіб. Учасники будівельних робіт оволоділи спеціальностями бетоняра, муляра, штукатура, маляра. Трудові навички стали для багатьох школярів основою майбутньої професії. Такий підхід співзвучний ідеям Концепції Нової української школи, є відповіддю на запитання, як на практиці забезпечити співпрацю вчителів, батьків та дітей на засадах взаємної довіри й поваги, а також співфінансування навчального закладу: значну кількість будівельного матеріалу постачала громада; школярі, батьки і вчителі працювали на об'єктах безкоштовно.

Педагоги Сахнівської школи підтримували вогник дитячої захопленості і зацікавленості незвичайними справами: поєднуючи теорію і практику, учні 60-х років у вільний від занять час завзято майстрували то повітряну кулю, то дво- чи триступінчасті ракети, які запускали із шкільного «Байконуру», привезли у село з Черкас справжній літак з гвинтом і мотоциклетним двигуном. Пізніше збудували спеціальну установку для запуску потужної ракети. Користуючись тим, що кожній дитині притаманна допитливість і пристрасть до всього таємничого, в одному з навчальних кабінетів сконструювали «розумні двері» з кодовим замком, а кодом слугували відповіді до задач, які необхідно було розв'язати. Надалі – створення обчислювальних машин «Ромашка» і «Ромашка-2» для самостійного виконання контрольних робіт. І хоч іноді траплялися невдачі під час запуску ракет (на парашуті в капсулі спустилися миші і

розбіглися, померла морська свинка, не витримавши перевантаження, у «розумних дверях» кодовий замок з часом зламався), але головну мету було досягнуто – діти захопилися фізикою, астрономією, математикою та іншими науками [12].

Зауважимо, що О. Захаренко вмiло реалізував можливості соціокультурного простору на різних етапах навчально-розвивальної діяльності школярів: для актуалізації знань, засвоєння та усвідомлення навчальної інформації, використання здобутих знань у практичній діяльності, рефлексії тощо. Це стосувалося не лише предметів фізико-математичного циклу. Викладання природничих наук давало змогу навчити поцінувати красу і багатство рідної землі та формувати в учнів уявлення про природу як про цілісну систему, що безпосередньо чи опосередковано впливає на життя та діяльність людей. Знання про природу діти використовували під час догляду за рослинами, створення шкільного дендропарку, насадження «живої аптеки» тощо. При цьому О. Захаренко наголошував на дидактичному та виховному значенні такої простої, на перший погляд, форми роботи. Він пояснював, що «жива аптека» – це набір різних лікарських рослин, які діти вирощували на шкільній ділянці і здавали в аптеку. Цю діяльність поєднували з вивченням лікарських властивостей рослин; дослідженням таємниць народної медицини, що своїм корінням сягає сивої давнини; використанням досвіду дідів та прадідів і збереженням їхніх знань для майбутніх поколінь [11].

Зміст предметів соціально-гуманітарного циклу було спрямовано на вивчення історії, літератури, формування базового комплексу громадянських умінь, навичок та цінностей особистості. Вивчення цих дисциплін сприяло формуванню громадянської зрілості особистості, оскільки пов'язувалося не тільки з вивченням певних фактів, а й із утіленням здобутих знань у конкретній діяльності в межах найближчого соціокультурного середовища задля його розширення і збагачення. Прикладами згаданої діяльності є такі справи: підготовка листа у майбутнє жителям села Сахнівка 2017 року; створення експозицій Музею революційної, бойової та трудової слави; створення Алеї пам'яті на честь сахнівчан, які загинули в роки Другої світової війни; спорудження Криниці Совісті в пам'ять про тих, хто помер під час голодомору [5]. Кожній з цих масштабних – як для сільської школи – справ передувала глибока дослідницька робота, спрямована на вивчення невідомих або маловідомих історичних фактів, формування навичок критичного мислення, вміння бачити проблему у різних аспектах, аналізувати, синтезувати і робити власні висновки; розуміти сутність, причини і наслідки певних історичних подій. Результатом організованого в такий спосіб вивчення предметів соціально-гуманітарного циклу педагог-науковець вважав формування

цілісного світогляду особистості, розвиток толерантності, милосердя, виховання соціальної та історичної справедливості тощо.

Ефективність виховного процесу значною мірою підвищувалася завдяки залученню сахнівських школярів до гурткової роботи. З метою задоволення потреб учнів, які мають різні уподобання, у школі було організовано різноманітні гуртки: технічного моделювання, фізико-технічний, автолюбителів, юних картингістів, кіно- та фотолюбителів. Органи учнівського самоврядування координували діяльність гуртків і за умов успішного навчання і дотримання дисципліни дозволяли школярам брати участь у декількох гуртках. На думку О. Захаренка, такий дозвіл сприймався школярем як своєрідний стимул і можливість для здійснення самоконтролю. Кожен із гуртків мав на меті надати школярам теоретичні знання і практичні навички, а саме: гуртківці конструювали електронні контролюючі машини, електрифіковані та електронні прилади, тренажери, які потім використовували на уроках фізики і математики; після дворічного курсу навчання у гуртку автолюбителів юнаки отримували любительські права водія автомобіля або мотоцикла.

На переконання О. Захаренка, «основою становлення громадянина є виховання у нього ще з дитячих років шани й любові до праці. Звісно, справжньої працелюбності розмовами про користь праці чи її імітацією не виховаєш. Для цього потрібна посильна, але справжня, продуктивна праця» [10, с. 74].

Аналізуючи особливості педагогічної системи О. Захаренка, звертаємося до актуальних проблем сучасної освіти. У Концепції Нової української школи поставлено принципове запитання: «Чому треба змінювати школу?» [13]. У документі

є така відповідь: навчальна програма перевантажена предметами, деякі випускники не вміють застосовувати на практиці знання, здобуті протягом навчання в загальноосвітньому закладі. У працях Олександра Антоновича надано рекомендації: навчати дітей, не примушуючи їх; використовувати природну дитячу допитливість, аби зацікавити школярів змістом навчальних предметів; залучати учнів до позакласної діяльності; запровадити систему тривірневого оцінювання знань, щоб кожен міг сам обрати ту вершину, якої він прагне досягти за допомогою вчителя.

У Концепції зазначено, що випускник сучасної школи має бути цілісною особистістю, патріотом з активною позицією, людиною з морально-етичними принципами. Таку мету ставив Олександр Захаренко, коли закладав основи власної авторської школи, а саме: виховати громадянина-патріота, здатного приймати відповідальні рішення й утілювати їх у життя на благо Батьківщини.

Справжній учитель, шукаючи свій шлях у педагогіці, може знайти корисні поради у творчій спадщині Олександра Захаренка. Його думки змушують замислитися, щоб зрозуміти всю філософську глибину педагогічного генію видатної людини. Отже, розвиток і розквіт Нової української школи можливі за умови поєднання продуктивних напрацювань педагогів-класиків з інноваційними розвідками сучасних педагогів.

Література

1. Березівська Л. Д. Авторська школа Олександра Антоновича Захаренка / Л. Д. Березівська, Н. С. Побірченко. – Черкаси: ЧООП, 2010. – 64 с.
2. Захаренко О. А. Живімо за законами добра і краси / О. А. Захаренко // Педагогічний вісник. – 1996. – №3. – С. 4.
3. Захаренко О. А. Поради колезі, народжені в школі над Россю / О. А. Захаренко. – Черкаси: Агрополіс, 2002. – 93 с.
4. Захаренко О. А. Становлення громадянина / О. А. Захаренко, С. М. Мазурик. – К.: Т-во «Знання» Української РСР, 1976. – 31 с.
5. Захаренко О. Суперечливі думки: [З кн. директора Сахнів. школи «Енциклопедія шкільного роду»] // Освіта. – 2001. – 28 листоп. – 5 груд. – С. 2–3.
6. Захаренко О. А. Сутність сільської загальноосвітньої / О. А. Захаренко // Шкільний світ. – 1997. – №4. – С. 4–5.
7. Захаренко О. А. Творчі таємниці вчителя / О. А. Захаренко // Початкова школа. – 1998. – №3. – С. 1.
8. Захаренко О. А. Школа: з неї все починається / О. А. Захаренко // Під прапором ленінізму. – 1987. – №9. – С. 72–76.
9. Захаренко О. А. Школа над Россю / О. А. Захаренко, С. М. Мазурик. – К.: Рад. школа, 1979. – 150 с.
10. Захаренко О. А. Школа – центр виховання на селі / О. А. Захаренко // Грані творчості: кн. для вч. / ред. М. Д. Ярмаченко. – К., 1990. – С. 7–24.
11. Захаренко О. А. Щаслива доля поколінь / О. А. Захаренко, С. М. Мазурик // Рад. школа. – 1977. – №11. – С. 56–62.

12. Крутенко О. Виховання гуманістичних цінностей особистості школяра в контексті творчої спадщини Олександра Захаренка. Навч.-метод. посіб. – Черкаси, ЧООП, 2006. – 301 с.

13. *Нова українська школа*. Концептуальні засади реформування середньої школи [Електрон. ресурс] / Нова українська школа // mon.gov.ua. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf> (дата звернення 22.05.2017) – Назва з екрану.

Анотації

Ольга КРУТЕНКО Актуалізація педагогічної спадщини Олександра Захаренка у контексті Нової української школи

У статті обстоюється актуальність педагогічної спадщини Олександра Захаренка у контексті Нової української школи. Визначено, що Сахнівська школа Корсунь-Шевченківського району Черкаської області може слугувати прикладом організації роботи сучасного навчального закладу.

Ключові слова: авторська школа, виховальне середовище, виховна система, учнівське самоврядування.

Ольга КРУТЕНКО Актуализация педагогического наследия Александра Захаренко в контексте Новой украинской школы

В статье обосновывается актуальность педагогического наследия Александра Захаренко в контексте Новой украинской школы. Определено, что Сахновская школа Корсунь-Шевченковского района Черкаской области может служить примером организации работы современного учебного заведения.

Ключевые слова: авторская школа, воспитательная среда, воспитательная система, ученическое самоуправление.

Olga KRUTENKO Actualization Oleksandr Zaharenko's educational heritage in the context of the New Ukrainian school

It has been analyzed which ideas of Oleksandr Zakharenko's pedagogical heritage are relevant in the context of the New Ukrainian school. It has also been determined that Sakhnivska School in Korsun-Shevchenko region of Cherkasy oblast can serve as an example of them modern school organization.

Keywords: authors school, nurturing environment, educational system, students' self-government.